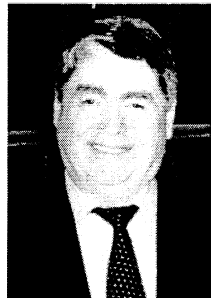

ВПЛИВ ЧИННИКІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ НА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ І ДИПЛОМАТІЮ

Світ переживає добу глобальної революції, коли раптово та якісно змінюється його комплексний розвиток. При цьому вплив глобальних і регіональних процесів на міжнародну спільноту стає характерною ознакою нової історичної епохи – епохи глобальних трансформацій. Багатофакторність і масштабність цих процесів не залишає недоторканою жодної сфери суспільної діяльності, що розгортається в просторово-часовому континуумі. У цьому контексті уявляється важливим дослідити результати їх універсального та специфічного впливу на сферу зовнішньої політики та дипломатії, зокрема України.

Значимо, що дане питання вже декілька десятиріч обговорюється в політичних і наукових колах західних країн. При цьому найбільш радикальним є погляд, згідно з яким дипломатія в умовах посилення транснаціональних відносин опинилася в кризовому стані. Для прибічників песимістичного підходу до дипломатії зазначена криза насамперед пов'язана зі зміною традиційної ролі держави в міжнародних відносинах під впливом глобалізації¹.

Тривала ерозія Вестфальської системи, яка набула вибухового характеру після розпаду біполярного світу, значно послабила позиції державного суверенітету, який вважався необхідним елементом внутрішньої та зовнішньої могутності. Формування багатополюсного світу зо всіма його перевагами та недоліками суттєво змінило геополітичні умови функціонування дипломатії. Можна в цілому погодитися з думкою російської дослідниці Т. Зоновой про те, що "... у цих умовах дипломатичні служби не могли не вступити повсюдно в смугу болочої кризи, оскільки вони вперше зіткнулися з необхідністю розв'язувати проблеми, які ніколи раніше не поставали перед класичною дипломатією"².

**ШЕРГІН С. О.,
доктор політичних
наук, професор,
завідувач кафедри**

*Дипломатична академія
України
при МЗС України*

Слід зазначити, що українська дипломатія також не уникала впливу притаманних періоду глобальних трансформацій болючих змін і труднощів. Вхідження України в сучасну міжнародну систему відповідно до проголошеного курсу на інтеграцію в євроатлантичні структури вимагало перегляду комплексу звичних уявлень про роль і місце нашої держави в міжнародному співтоваристві, а також відповідних інституціональних і функціональних змін у системі зовнішньополітичної діяльності та дипломатичної служби.

По-перше, стала очевидною необхідність розроблення комплексу нових зовнішньополітичних завдань та визначення пріоритетів як у контексті державної стратегії євроінтеграції, так і в більш широкому геополітичному вимірі.

По-друге, реалії сучасного світу вимагають від відповідних структур корегування концепції, стратегії і напрямів зовнішньої політики з метою оптимальної адаптації держави та українського суспільства в цілому до викликів глобалізації.

По-третє, нове міжнародне середовище та відмінні від попередніх умови національного розвитку поставили перед Україною завдання підготовки дипломатичних кадрів, які в інтелектуальному, соціокультурному та професійному відношенні відповідали б вимогам забезпечення сталого розвитку в епоху тотальної конкуренції та боротьби ідентичностей.

Серед основних факторів глобалізації, які мають неоднозначний, але суттєвий вплив на функціонуванні системи міжнародних відносин, слід відзначити такі:

- сполучення внутрішніх і зовнішніх політичних, економічних і культурних чинників та інтересів у єдиний мультиполярний інтеграційний простір, який є реальним втіленням міжнародних відносин;
- глобалізація світового економічного розвитку, яка закономірно веде до загальної економізації зовнішньополітичної діяльності;
- інформаційно-комунікаційна революція і як результат – безпрецедентне зростання світових мереж взаємозалежності;
- збільшення числа нових, зокрема, недержавних учасників міжнародних відносин при зміні функцій традиційних міжнародних організацій (ООН, НАТО, ОБСЄ тощо);
- демократизація міжнародних відносин і дедалі більш активна участь у них різноманітних соціальних груп і індивідуумів;
- регіоналізація світового економічного простору з відокремленням трьох економічних масивів: Європа, Північна Америка і Східна Азія;
- посилення тенденцій асиметрії у відносинах між країнами глобального центру і світової периферії;
- критичне поглиблення розриву в рівнях соціально-економічного розвитку країн Півночі та Півдня;
- активізація викликів та зростання напруженості у сфері імміграції, демографії та екології;

ності у сфері імміграції, демографії та екології;

- інтернаціоналізація тероризму та виникнення так званих “асиметричних загроз”.

Серед чинників глобалізації, що справляють загальний вплив на міжнародну систему, доцільно окремо визначити особливості їх впливу на сферу зовнішньої політики і дипломатії:

- зовнішня політика держави реагує на глобалізацію як на виклик, що виходить із середовища взаємодії провідних держав світу (major powers), а також вагомим недержавним акторів ієрархізованої міжнародної системи;
- розмивання грані між функціональними особливостями зовнішньої та внутрішньої політики;
- постійна ерозія основаної на принципах державного суверенітету Вестфальської системи міжнародних відносин і зростання ролі транснаціональних акторів;
- необхідність введення у зовнішньополітичну практику нових механізмів забезпечення стабільності, таких як миротворчі операції та міжнародні санкції;
- перетворення дипломатичних місій на “сервісні підприємства”, покликани виконувати обслуговуючі функції та вирішувати практично всі питання внутрішньої та зовнішньої політики акредитуєної держави;
- зростання ролі багатосторонньої дипломатії при одночасній “перекваліфікації” двосторонньої дипломатії для виконання нетрадиційних функцій;
- розширення параметрів і функцій економічної, енергетичної та гуманітарної дипломатії в контексті тенденції “генералізації” дипломатичної діяльності, яка поширюється на систему підготовки працівників дипломатичної служби;
- посилення суто професійних чинників – конкуренції між кар’єрними дипломатами та представниками бізнесових структур щодо заміщення вакантних посад МЗС;
- зростання ролі психологічних факторів в умовах підвищення професійного ризику, з яким традиційно зв’язана дипломатична діяльність^{3,4}.

Не можна не згадати про важливість регіональних аспектів діяльності дипломатичних служб країн світу, оскільки вони постійно стикаються з проблемами, що спричинені процесами регіоналізації. Йдеться передусім про підвищення ролі регіонів у світовій політиці взагалі та розвитку економічної інтеграції та міжнародного співробітництва зокрема.

Регіоналізація міжнародних відносин є відносно новим явищем, і пов’язана вона із зростаючою відкритістю національних економік та інтенсифікацією міжнародної економічної

взаємодії, тобто з прискоренням глобалізаційних процесів. Проте само поняття “регіоналізм” виникло в результаті тривалої кризи інституту національної держави в умовах інтернаціоналізації світового господарства і зростання ролі економічних регіонів. Таким чином, регіоналізацію слід розглядати і як складову глобалізації, і водночас як її альтернативу.

При цьому слід підкреслити, що регіоналізація має властивість гіперболізованої мультиплікації провідних тенденцій і процесів, які діють на глобальному рівні. Іншими словами, регіоналізація сприяє інтенсифікації міжнародних взаємодій у межах конкретного територіального простору. Виступаючи в такій суперечливо складній формі, регіоналізація має свою специфіку й результати впливу на міжнародну систему та її суб’єкти, до яких треба віднести:

- створення трьох полюсів економічного розвитку з відповідними інституціональними структурами: західно-європейського – ЄС, північноамериканського – НАФТА, азійсько-тихоокеанського – АТЕС;
- диверсифікацію зовнішньополітичної стратегії держави з орієнтацією на регіональні “центри сили”;
- пріоритетність регіональної стратегії та політики в розвитку держави;
- зростання ролі рубіжних країн і регіонів у багатомірному комунікаційному просторі;
- перенесення ваги з геополітичного чинника на гео економічний у системі стратегічних пріоритетів держави.

Варто зазначити, що процес регіоналізації супроводжується зростанням ролі рубіжних країн, розташованих на межі геополітичних і гео економічних просторів. Цей момент є дуже важливим для нашої держави, оскільки транс кордонне положення України змушує її використовувати рубіжні функції для збалансування своїх відносин з пострадянськими країнами (Росією, Білорусією, Литвою), а також Західною Європою та країнами європейської периферії (Румунією і Туреччиною).

Вплив регіональних чинників на зовнішню політику України простежується в її діяльності в регіональних і субрегіональних об’єднаннях, серед яких треба відзначити передусім СНД, а також ГУАМ і ОЧЕС.

Регіоналізація чітко простежується і в геополітичному кодї суверенної України. На теоретичному рівні в ньому виокремлюються три зовнішні і внутрішні регіональні вектори, що покликані забезпечити оптимальний баланс життєво важливих інтересів держави. Генеральним напрямом – Заходу (Європейський Союз), Сходу (Росія) і Півдню (Середземномор’я) – відповідає специфіка Західної, Східної і Південної України. Тому втрата одного із зовнішніх напрямів веде до руйнування багатовимірного ко-

мунікаційного простору України в контексті її регіональної стратегії.

Розташування на межі трьох величезних геополітичних масивів – євроатлантичного, євразійського та близькосхідного – надає країні можливість відігравати роль країни-балансир, що в умовах міжцивілізаційних суперечностей є дуже важливою з огляду на безпеку їх розгортання до глобального рівня. Перебування біля ключової і нестабільної Євразії – так званих “нових світових Балкан” накладає на Україну додаткові зобов’язання зв’язати своє майбутнє з НАТО і Європейським Союзом, що, на думку З. Бжезінського, “стане наступним логічним кроком”⁵.

У контексті сформульованої теми доповіді залишилось дослідити вплив процесів регіоналізації на сферу дипломатії, яка згідно з традиційною інтерпретацією має забезпечувати виконання зовнішньополітичних цілей і завдань на державному рівні. До найбільш характерних наслідків такого впливу можна віднести наступне:

- право європейських регіонів (згідно з Маастрихтською угодою) представляти державні інтереси в Раді міністрів та відкривати свої представництва в інших країнах Європи;
- створення оптимальних умов для здійснення “дипломатії регіонів” у контексті тенденції “децентралізації” дипломатичної діяльності, що потребує додаткової “спеціалізації” в системі підготовки дипломатів;
- активізація дипломатичної діяльності в країнах, що виступають як регіональні “центри сили”;
- концентрація зусиль зовнішньополітичних відомств деяких країн ЄС на позасвропейському напрямі дипломатичної діяльності;
- розширення повноважень регіональної влади для здійснення економічної та енергетичної дипломатії;
- вихід регіонів на транснаціональний рівень і формування “паралельної” дипломатії.

Очевидно, що транснаціональна регіоналізація, наслідки якої найбільш помітні в Європі, суттєво послаблює монополію центральної влади на розвиток міжнародного співробітництва. Водночас, вона провокує націоналістичні та сепаратистські тенденції, про що також свідчить досвід країн Європейського Союзу. Проголошуючи гасла на кшталт “Європи народів”, сепаратисти Бельгії, Іспанії, Франції та Італії насправді посилюють тенденції до етнічно національної відокремленості. Такою неоднозначною може бути політика Євро регіонів у рамках Маастрихтської угоди, зокрема коли йдеться про історично спірні території.

Доволі широкі повноваження для здійснення економічної дипломатії і в цілому міжнародного співробітництва мають окремі суб’єкти Російської Федерації. Насамперед це стосується крупних російських регіонів, автономій і окремих республік (Хабаровський і Приморський

край, Карелія, Татарстан тощо). Механізми правового регулювання міжнародних і зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів РФ базуються в основному на федеральному законі від 1999 р., а також на інших нормативних актах, законах і конституціях суб'єктів Федерації.

Для України налагодження комунікаційного прикордонного співробітництва з країнами ЄС у контексті підписаної ще в 1994 р. Угоди про партнерство та співробітництво (УПС) та Плану дій Україна – ЄС набуває вирішального значення. Укладення нової базової угоди про партнерство і співробітництво з Європою (термін дії нинішньої Угоди збігає на початку 2008 р.) дасть можливість активізувати поширену на Україну Європейську політику сусідства (ЄПС). Сучасна політична кон'юнктура в ЄС свідчить, що в Брюсселі не збираються відмовлятися від застосування принципів ЄПС і Європейських інструментів сусідства (ЄІС) щодо України^{6, 7}.

Звичайно, це вимагатиме від України більш ефективної дипломатичної діяльності в напрямку її подальшої регіоналізації та розвитку транскордонного співробітництва з новими членами ЄС.

Відтак зовнішньополітичні пріоритети України мають тенденцію до розширення співробітництва з тими регіональними об'єднаннями та центрами сили, з якими є реальні шанси досягти рівня взаємовигідної економічної інтеграції. Успіх у справі реалізації цього курсу бага-

то в чому залежить від здатності політичного й дипломатичного істеблішменту України захищати національні інтереси в умовах тотальної конкуренції епохи глобалізації.

При цьому вплив переважно глобалізаційних чинників на сферу зовнішньої політики України не підлягає сумніву. Реагуючи на ці виклики часу, Україна прагне розвивати взаємовигідне співробітництво з Китаєм, Індією, країнами Близького Сходу, Південно-Східної Азії та Латинської Америки, які все глибше втягуються в цей незупинний процес. Завдання полягає в тому, щоб максимально ефективно використати потенціал української дипломатії для зміцнення позицій нашої держави в системі міжнародних відносин, які дедалі більш глобалізуються та регіоналізуються. Вирішення цієї складної задачі багато в чому залежить від здатності правлячої еліти обстоювати загальнонаціональні інтереси в умовах, коли вона сама піддається впливові глобалізації та стає частиною цього процесу.

Прагнення адекватно відреагувати на сучасні процеси і тенденції в міжнародному середовищі і належним чином врахувати їх специфіку в системі підготовки працівників дипломатичної служби держави знайшли відображення в прийнятій на Колегії МЗС України в жовтні 2007 р. Концепції розвитку Дипломатичної академії України на 2008-2012 рр.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Kissinger H. *Diplomacy*. – N.Y., 1994; Stempel J. Faith, *Diplomacy and the International System*. DSP Discussion Papers. – Leicester, 2000. – P. 5.
- ² Див. дет.: Зонова Т.В. *Современная модель дипломатии: истоки становления и перспективы развития*. – М., 2003.
- ³ Шергін С.О. Вплив глобальних і регіональних тенденцій на зовнішню політику України // *Зовнішня політика України – 2006: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети* / За ред. Г.М. Перепилиці. – К., 2007. – С. 10.
- ⁴ Гуменюк Б.І., Щерба О.В. *Сучасна дипломатична служба: Навч. посібник*. – К., 2001. – С. 182-183.
- ⁵ Бжезинский З. *Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство*. – М., 2004. – С. 63, 134.
- ⁶ *New Europe*. – November 11-17, 2007. – P. 39.
- ⁷ *European Voice*. – November 8-14, 2007. – P. 9, 11.

Надійшла до редакції 07.12.2007